

SUN'YI INTELLEKT VA INSON TARJIMONI HAMKORLIGIGA ASOSLANGAN GIBRID SINXRON TARJIMADA EKVIVALENTLIK MUAMMOLARI

Ankaliyeva Elvira

TDSHU 2-kurs magistranti, Toshkent, O'zbekiston

Tel: 95-525-99-02; e-mail: Ankhalieva0388gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada sun'iy intellekt va inson tarjimoni hamkorligiga asoslangan gibril sinxron tarjimada ekvivalentlik masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida AI asosidagi tarjima tizimlarining imkoniyatlari, ularning semantik, pragmatik va madaniy ekvivalentlikni ta'minlashdagi kamchiliklari o'rganildi. Shuningdek, gibril tarjima modelining samaradorligi, uning tarjima sifatiga ta'siri hamda amaliy qo'llanilishi yoritildi. Maqolada AI va inson tarjimasini qiyosiy tahlil qilinib, sinxron tarjimada pragmatik moslikni saqlashning muhim jihatlari ochib beriladi.*

Kalit so'zlar: *sinxron tarjima, ekvivalentlik, muqobillik, sun'iy intellekt, gibril model, pragmatik moslik, neural machine translation, post-editing.*

В данной статье анализируются проблемы эквивалентности в гибридном синхронном переводе, основанном на сотрудничестве искусственного интеллекта и переводчика-человека. В ходе исследования были изучены возможности систем перевода на основе ИИ, а также их недостатки в обеспечении семантической, прагматической и культурной эквивалентности. Кроме того, рассматриваются эффективность гибридной модели перевода, её влияние на качество перевода и практическое применение. В статье проводится сравнительный анализ перевода ИИ и человека, а также раскрываются важные аспекты сохранения прагматической адекватности при синхронном переводе.

Ключевые слова: *синхронный перевод, эквивалентность, искусственный интеллект, гибридная модель, прагматическая адаптация, машинный перевод, post-editing.*

Abstract: *This article analyzes the issues of equivalence in hybrid simultaneous interpretation based on the collaboration between artificial intelligence and human interpreters. The study examines the capabilities of AI-based translation systems as well as their shortcomings in ensuring semantic, pragmatic, and cultural equivalence. Furthermore, the effectiveness of the hybrid translation model, its impact on translation quality, and its practical application are discussed. The article provides a comparative analysis of AI and human translation and highlights the importance of maintaining pragmatic adequacy in simultaneous interpretation.*

Key words: *simultaneous interpretation, equivalence, artificial intelligence, hybrid model, pragmatic adaptation, neural machine translation, post-editing.*

Bugungi globallashuv davrida xalqlararo kommunikatsiyaning jadallashuvi tarjima faoliyatining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, xalqaro konferensiyalar, siyosiy muzokaralar, diplomatik uchrashuvlar va media kommunikatsiyada sinxron tarjima muhim vosita hisoblanadi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi natijasida sun'iy intellektga asoslangan tarjima tizimlari tarjima jarayoniga keng kirib keldi. So'nggi yillarda Google Translate, DeepL, Microsoft Translator, Zoom AI Interpreter va ChatGPT kabi tizimlar real vaqt rejimida tarjima qilish imkoniyatini yaratdi. Neural Machine Translation (NMT) texnologiyasi asosida ishlovchi ushbu platformalar katta hajmdagi lingvistik ma'lumotlarni tahlil qilish orqali tarjima variantlarini shakllantiradi. Biroq tarjima sifatining asosiy mezonini hisoblangan ekvivalentlik masalasi hali ham dolzarbligicha qolmoqda.

Tarjimashunoslikda ekvivalentlik original matn mazmuni, uslubi va kommunikativ ta'sirining tarjima tilida maksimal darajada saqlanishini anglatadi. Sinxron tarjimada vaqtning cheklanganligi, nutq tezligi va notiqning individual uslubi tarjimon oldiga murakkab vazifalarni qo'yadi. Sun'iy intellekt tizimlari esa pragmatik ma'no, emotsional ohang va madaniy birliklarni har doim ham to'liq anglay olmaydi. Shu sababli zamonaviy tarjima amaliyotida “gibrid model” tushunchasi shakllandi. Ushbu modelda AI dastlabki tarjimini bajaradi, inson tarjimoni esa matnni tahrir qiladi va pragmatik hamda madaniy moslikni ta'minlaydi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — gibrid sinxron tarjimada ekvivalentlik muammolarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va AI hamda inson tarjimoni hamkorligining samaradorligini asoslashdan iborat. Tarjimashunoslik nazariyasida ekvivalentlik markaziy tushunchalardan biri hisoblanadi. E. Nida ekvivalentlikni “formal” va “dinamik” turlarga ajratadi. Formal ekvivalentlikda original matnning grammatik va leksik shakllarini saqlash muhim bo'lsa, dinamik ekvivalentlikda kommunikativ ta'sirning saqlanishi asosiy mezon sifatida qaraladi.

V.N. Komissarov ekvivalentlikni besh darajada tasniflaydi:

1. kommunikativ maqsad ekvivalentligi;
2. situativ ekvivalentlik;
3. semantik ekvivalentlik;
4. sintaktik ekvivalentlik;
5. leksik birliklar ekvivalentligi.

Sinxron tarjimada esa pragmatik ekvivalentlik alohida ahamiyatga ega. Chunki tarjimon nafaqat so'z ma'nosini, balki nutqning emotsional ta'siri, uslubiy xususiyati va kommunikativ maqsadini ham saqlashi kerak bo'ladi.

Masalan:

“Ladies and gentlemen, we are facing challenging times.”

Ushbu gapning oddiy tarjimasi:

“Xonimlar va janoblar, biz qiyin davrlarni boshdan kechirmoqdamiz.”

Biroq notiqning emotsional ohangi va auditoriyaga ta'sirini saqlash uchun tarjimon intonatsiya va pragmatik moslikni ham hisobga olishi zarur bo'ladi.

Hozirgi AI tarjima tizimlari asosan Neural Machine Translation texnologiyasiga asoslanadi. Ushbu tizimlar sun'iy neyron tarmoqlar orqali katta hajmdagi parallel matnlarni tahlil qiladi va tarjima variantlarini ehtimollik asosida tanlaydi. Google Translate 2006-yildan boshlab faoliyat yuritmoqda va hozirda yuzdan ortiq tillarni qo'llab-quvvatlaydi. DeepL platformasi esa kontekstual tarjima sifati bilan ajralib turadi. ChatGPT kabi generativ AI tizimlari esa tarjima bilan birga stilistik adaptatsiya ham amalga oshira oladi.

AI tizimlarining asosiy afzalliklari:

- yuqori tezlik;
- real vaqt rejimida ishlash;
- ko'p tillilik;
- avtomatik subtitr yaratish;
- katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash.

Masalan, Zoom platformasi hozir AI asosidagi real-time interpreting xizmatlarini taklif etmoqda. YouTube esa avtomatik subtitr va tarjima tizimlarini qo'llaydi. Netflix va Amazon Prime platformalarida esa AI dastlabki tarjimani amalga oshiradi, keyinchalik professional tarjimonlar post-editing jarayonini bajaradi. Bu holat tarjima amaliyotida gibril modelning shakllanganini ko'rsatadi.

AI tarjimasida ekvivalentlik muammolari

Kontekstual muammolar. Sun'iy intellekt tizimlarining eng katta kamchiliklaridan biri kontekstni to'liq anglay olmasligidir. Ko'p ma'noli birliklar tarjimasida AI ko'pincha statistik ehtimollikka asoslanadi.

Masalan:

“He went to the bank.”

“Bank” so'zi:

- moliyaviy tashkilot;
- daryo qirg'og'i

ma'nolarini anglatishi mumkin. AI tizimi noto'g'ri kontekstni tanlasa, tarjima sifati pasayadi va ekvivalentlik buziladi.

Pragmatik ekvivalentlik muammosi. Pragmatik ma'no tarjimaning eng murakkab qatlamlaridan biridir. Nutqdagi kinoya, ironiya, hazil yoki yashirin ma'no AI tomonidan har doim ham to'g'ri talqin qilinmaydi.

Masalan:

“That's just great!”

Vaziyatga qarab bu gap:

- ijobiy baho;
- kinoyaviy tanqid

bo'lishi mumkin. AI esa ko'pincha uni oddiy “Bu juda yaxshi!” tarzida tarjima qiladi. Natijada kommunikativ ta'sir yo'qoladi.

Frazeologik birliklar tarjimasi

Frazeologizmlar tarjimada pragmatik ekvivalentlikni talab qiladi. AI tizimlari esa ko‘pincha literal tarjimaga murojaat qiladi.

Masalan:

“Break the ice.”

AI tarjimasi:

“Muzni sindirmoq.”

To‘g‘ri pragmatik tarjima:

“Suhbatni boshlab bermoq.”

Bu misol AI tizimlarining lingvokulturologik birliklarni yetarli darajada anglay olmasligini ko‘rsatadi.

Madaniy birliklar muammosi

Tarjimada milliy-madaniy birliklarni uzatish muhim ahamiyatga ega. AI tizimlari esa madaniy kontekstni har doim ham hisobga olmaydi.

Masalan:

“Thanksgiving dinner.”

Bu ibora Amerika madaniyatiga xos tushuncha bo‘lib, oddiy literal tarjima kommunikativ ma‘noni to‘liq bera olmaydi.

Shuning uchun madaniy adaptatsiya zarur bo‘ladi.

Gibrid model va uning mohiyati

Zamonaviy tarjima amaliyotida gibrid model keng qo‘llanilmoqda. Gibrid model — bu sun‘iy intellekt va inson tarjimoni hamkorligiga asoslangan tarjima tizimidir.

Ushbu model quyidagi bosqichlarda ishlaydi:

1. AI dastlabki tarjimani yaratadi;
2. inson tarjimoni matnni tahrir qiladi;
3. pragmatik va madaniy moslik ta‘minlanadi;
4. yakuniy sifat nazorati amalga oshiriladi.

Gibrid modelning asosiy maqsadi:

- AI tezligi;
- inson tarjimoni sifati

o‘rtasidagi muvozanatni saqlashdir.

Gibrid modelning amaliy qo‘llanilishi

Hozirgi kunda gibrid model quyidagi sohalarda faol qo‘llanilmoqda:

Zoom platformasi

AI avtomatik subtitrlar yaratadi, inson tarjimoni esa sinxron nazorat olib boradi.

Netflix

AI dastlabki tarjimani amalga oshiradi, professional tarjimon esa lokalizatsiya va post-editing bajaradi.

YouTube

Avtomatik subtitrlar AI orqali yaratiladi va keyinchalik muharrir tomonidan tahrir qilinadi.

Xalqaro konferensiyalar

Ko'plab xalqaro tadbirlarda AI speech recognition tizimlari inson tarjimoni bilan parallel ishlaydi.

Bu esa gibril modelning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

AI va inson tarjimasi qiyosiy tahlili

Mezon	AI tarjima	Inson tarjimoni
Tezkorlik	juda yuqori	o'rtacha
Kontekstni tushunish cheklangan	yuqori	
Pragmatik moslik	qisman	kuchli
Emotsional ifoda	zaif	tabiiy
Madaniy adaptatsiya	sust	samarali
Xatolik turi	algoritmik	individual

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, AI tizimlari tezlik bo'yicha ustun bo'lsa-da, pragmatik va madaniy ekvivalentlikni ta'minlashda inson tarjimoni hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. AI tizimlari informativ va standart matnlarni muvaffaqiyatli tarjima qiladi.
2. Frazologizm va metaforalarni tarjima qilishda literal tarjima holatlari ko'p uchraydi.
3. Pragmatik ma'no ayrim hollarda qisman yo'qoladi.
4. Gibril model tarjima sifatini sezilarli darajada oshiradi.
5. Inson tarjimoni AI xatolarini pragmatik va madaniy jihatdan to'g'rilayd

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi sinxron tarjima sohasida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. AI tizimlari real vaqt rejimida tarjima qilish, avtomatik subtitr yaratish va ko'p tilli kommunikatsiyani ta'minlashda muhim vositaga aylandi. Biroq ekvivalentlik, ayniqsa pragmatik va madaniy moslik masalalari hali ham dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, gibril model hozirgi bosqichda eng samarali yondashuv hisoblanadi. Chunki ushbu model AI tezligi va inson tarjimoni sifatini birlashtiradi. Kelajakda tarjima sohasi aynan inson va sun'iy intellekt hamkorligiga asoslangan tizimlar orqali rivojlanishi kutilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nida E. *Language Structure and Translation*. Stanford University Press, 1975.
2. Komissarov V.N. *Theory of Translation*. Moscow, 1990.
3. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge, 2018.
4. Newmark P. *A Textbook of Translation*. London, 1988.
5. Catford J.C. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press, 1965.
6. Munday J. *Introducing Translation Studies*. Routledge, 2016.

7. Koehn P. *Neural Machine Translation*. Cambridge University Press, 2020.
8. O'Brien S. *Machine Translation and Post-Editing*. Routledge, 2022.
9. Pym A. *Exploring Translation Theories*. Routledge, 2014.